

Migracje mieszczańskie między Krakowem i Lwowem (koniec XIV– początek XVII wieku)

Author: Zdzisław Noga

PL ISSN 0023-5881; e-ISSN: 2719-6496

DOI: <https://doi.org/10.23858/KHKM72.2024.4.004>

<https://rcin.org.pl/dlibra/publication/281155>

Jak cytować:

Noga, Z. (2024). Migracje mieszczańskie między Krakowem i Lwowem (koniec XIV– początek XVII wieku). Kwartalnik Historii Kultury Materialnej, 72(4), 433–445.
<https://doi.org/10.23858/KHKM72.2024.4.004>

*Zdzisław Noga**

Migracje mieszczańskie między Krakowem i Lwowem (koniec XIV–początek XVII wieku)

Burgher migrations between Kraków and Lviv
(late 14th–early 17th century)

Abstrakt: W artykule dokonano porównania przyjęć do prawa miejskiego krakowian we Lwowie i lwowian w Krakowie. Na podstawie opublikowanych rejestrów przyjęć, odpowiednio z lat 1388–1605 i 1392–1611, poddano analizie chronologię i statystykę migracji oraz zróżnicowanie zawodowe. We Lwowie uzyskało obywatelstwo co najmniej 106 mieszkańców Krakowa, co stanowi 3% ogółu nowych obywateli, natomiast w Krakowie odnotowano 86 przybyszy ze Lwowa (0,5% przyjęć). Przyjmowanie obywatelstwa dotyczyło nie tylko kupców, ale przede wszystkim rzemieślników, w tym głównie złotników i kuźnierzy. Krakowianie osiągnęli lepszą pozycję w nowym mieście, podczas gdy kariery lwowian we władzach miasta Krakowa należały do rzadkości.

Słowa kluczowe: migracje, Kraków, Lwów, rzemiosło, handel, obywatelstwo miejskie

Abstract: The article examines the acquisition of municipal citizenship in Kraków by Lviv burghers and in Lviv by Kraków burghers. Based on published admission registers from 1388–1605 and 1392–1611, respectively, the chronology and statistics of migration, as well as occupational diversity, were analysed. In Lviv, at least 106 Kraków burghers obtained citizenship, constituting 3% of all new citizens; in contrast, 86 newcomers from Lviv were recorded in Kraków (0.5% of the admissions). Citizenship was sought not only by merchants but predominantly by artisans, particularly goldsmiths and furriers. Kraków burghers tended to achieve higher social standing in their new city, whereas the participation of Lviv burghers in Kraków's municipal government was rare.

Key words: migrations, Kraków, Lviv, craft, trade, municipal citizenship

* prof. dr hab. Zdzisław Noga, Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie
zdzislaw.noga@uken.krakow.pl, <https://orcid.org/0000-0003-0061-1808>

Problem mobilności i migracji mieszczaństwa w epoce przedindustrialnej to fundamentalne zagadnienie¹. Jego skala i kierunki są naturalnym śladem relacji gospodarczych i społecznych, a niekiedy i kulturalnych. O bliskich związkach Krakowa i Lwowa napisano już wiele, najwięcej uwagi poświęcając członkom górnej warstwy społeczności mieszczańskiej obu ośrodków². Warto pokusić się o szersze spojrzenie i zwrócić uwagę także na „zwykłych ludzi”, znanych ongiś jedynie sąsiadom, a dziś często zupełnie anonimowych, chociaż ich nazwiska (często bez informacji o miejscu pochodzenia) zostały utrwalone w obszernych źródłach miejskich obu miast³. Najłatwiej uchwytną grupę stanowią ci, którzy porzucili obywatelstwo w jednym mieście i przyjęli w drugim⁴. Niniejszy tekst został przygotowany głównie na podstawie opublikowanych rejestrów przyjęć do prawa miejskiego w obu miastach⁵.

W wydanych przez Andrzeja Janeczka rejestrach przyjęć do prawa miejskiego we Lwowie znajdujemy informacje o 106 mieszkańcach Krakowa, którzy w latach 1388–1604 uzyskali lwowskie obywatelstwo⁶. To wprawdzie zaledwie niecałe 3% spośród co najmniej 3636 nowych obywateli miasta z tego czasu, ale z żadnego innego ośrodka nie pochodziło aż tylu napływowych lwowian. Dodajmy dla porównania, że tamtejsze prawo miejskie przyjęło w tym okresie zaledwie 64 przybyszy z miast województwa lubelskiego i 199 wywodzących się ze wszystkich ośrodków miejskich województwa sandomierskiego⁷.

Natomiast udział lwowian w grupie nowych krakowskich obywateli był mniejszy. Odnotowano bowiem 86 przybyszy, co stanowiło zaledwie 0,5% ogółu przyjętych do prawa miejskiego w Krakowie w latach 1392–1611. Szczegółowe dane zobrazowane są na wykresie (ryc. 1). Wynika z nich, że migracje rozkładały się nierównomiernie w czasie. W pierwszej połowie XV w. to krakowianie osiedlali się na stałe we Lwowie, a lwowianie w Krakowie tylko wyjątkowo. Znaczną liczbę krakowian we Lwowie w drugiej dekadzie tego stulecia można wyjaśnić pełniejszymi danymi źródłowymi⁸. Migracja w tym kierunku wzrosła również wyraźnie po pożarze miasta w 1527 r.⁹ Natomiast zwiększenie napływu lwowian pod Wawel daje się zaobserwować jedynie w ostatniej dekadzie XV w., kiedy osiadło ich tam aż 20.

W tabeli 1 ukazano zróżnicowanie zawodowe, uwzględniając jedynie tych imigrantów, przy których w rejestrach przyjęć podano wyraźną informację o miejscu pochodzenia oraz zawodzie. Odnotowano łącznie 29 różnych profesji, w tym 27 u 68 krakowian we Lwowie (64% ogółu przybyszy z tego miasta) i 11 zawodów, którymi trudniło się 33 lwowian przyjętych do obywatelstwa w Krakowie (38%).

¹ Wyżga M. 2019, s. 18–19, 27–32 (tam dawniejsza literatura).

² M.in.: Kutrzeba S. 1902; Kutrzeba S. 1903; Charewiczowa Ł. 1925; Wyrozumski J. 1980; Kiryk F. 1998; Noga Z. 2011.

³ O zachowanych archiwaliach obu miast zob.: Księgi. 2024.

⁴ Kurkowska-Budzan M. 2003, s. 37–41.

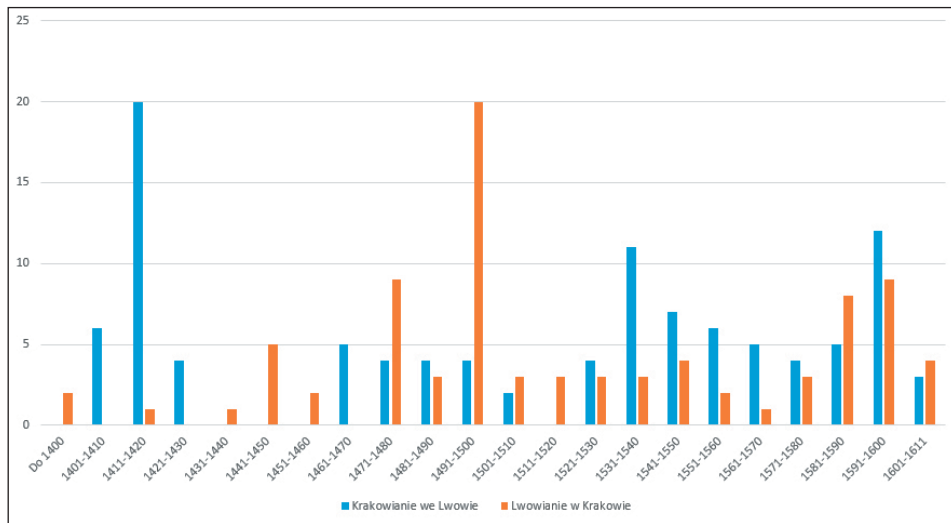
⁵ Album. 2005, s. XV–XXIX; Król M., Schmidt M. 2015, s. 20–23; Wólkiewicz E. 2008, s. 43–52.

⁶ Album. 2005. Zasady uzyskania obywatelstwa omówił ostatnio A. Janeczek; Janeczek A. 2012, s. 89–92; por. także Król M., Schmidt M. 2015, s. 34–37 (tam dawniejsza literatura).

⁷ Aleksy Gilewicz podaje liczbę 89 nowych obywateli Lwowa, a za nim powtarza Myron Kaprał; Gilewicz A. 1931, s. 385; Kaprał M. 2011, s. 204; Noga Z. 2023, s. 43.

⁸ Istotne luki w źródłach dotyczących przyjęć do obywatelstwa Lwowa występują w latach 1389–1407 oraz 1427–1460. Album. 2005, s. XX.

⁹ Gilewicz A. 1931, s. 383.

Ryc. 1. Rozkład przyjęć do prawa miejskiego krakowian we Lwowie i lwowian w Krakowie w poszczególnych dekadach

Tabela 1. Zawody nowych obywateli Krakowa wywodzących się ze Lwowa i nowych obywateli Lwowa wywodzących się z Krakowa w świetle rejestrów przyjęć do prawa miejskiego (XV–XVI w.). Źródło: Album. 2005; Księgi. 1913; Księgi. 1993; Księgi. 1994

Zawód	Kraków	Lwów	Zawód	Kraków	Lwów
aptekarz	—	2	miechownik	—	4
barchannik	1	—	murarz	—	2
bednarz	—	1	nożownik	2	1
czapnik	—	2	olsternik	—	1
czerwonoskórnik	—	1	paśnik	—	1
garbarz	1	4	piekarz	—	4
garncarz	2	—	rymarz	—	2
iglarz	—	3	rzeźnik	—	1
kapelusznik	—	2	siodlarz	—	1
konwisarz	1	1	stelmach	—	1
postrzygacz sukna	—	2	szewc	6	4
kowal	—	2	ślusarz	2	1
krawiec	1	3	tkacz	—	3
kupiec	13	8	złotnik	3	6
kuśnierz	1	5			

Najbardziej wpływową grupę tych migrantów stanowili kupcy, często wywodzący się z najznakomitszych rodzin. W 1468 r. wpiął się do prawa miejskiego we Lwowie Niclas Stelczer, który doszedł tam do urzędu ławnika (1480–1484) i wójta (1483–1484)¹⁰. W 1541 r., po kilku latach pobytu w stolicy województwa ruskiego, tamtejszym obywatelem został Jerzy Glacz, syn rajcy krakowskiego Jodoka Glacza. Szybko wrósł w nowe środowisko, z sukcesem rozwijał działalność kupiecką, a swoją pozycję przypieczętował awansem w 1543 r. do ławy, zasiadając w niej nieustannie aż do uzyskania miejsca w radzie w 1548 r. Dodajmy, że rodzina Glaczów pozostała w gronie patrycjatu lwowskiego przez kilka pokoleń. Syn Jerzego Jost Glacz także był rajcą lwowskim, skoligaconym z najwybitniejszymi rodzinami¹¹.

Z głównego miasta Małopolski wywodził się również Jan Ber, który zanim w 1554 r. uzyskał obywatelstwo Lwowa, zdążył rok wcześniej osiągnąć urząd rajcy w Przemyślu¹². Przeprowadzkę ułatwili mu skoligaceni z Berami lwowscy Scholczowie (Hanus Scholcz był żonaty z Barbarą, córką rajcy krakowskiego Kaspra Bera). Ber był faktorem prowadzącej we Lwowie rozległe interesy krakowskiej rodziny Schillingów, z którą też pozostawał skoligacony. Nie zagrzął on jednak długo miejsca w tym mieście, w 1561 r. zrezygnował z obywatelstwa i już po trzech latach zasiadł w radzie Krakowa. Natomiast Scholczowie stali się z czasem jedną z najbardziej wpływowych rodzin lwowskich¹³.

W 1562 r. obywatelem Lwowa został przedstawiciel krakowskiej „elity elit” Mikołaj Schilling, syn Krzysztofa Schillinga, ławnika krakowskiego, a wnuk rajcy Mikołaja Schillinga¹⁴. Jego stryj Jerzy Schilling (zm. 1568/1569) kierował rodzinną spółką z Krakowa, prowadząc interesy m.in. w Poznaniu, Wrocławiu i Norymberdze, gdzie firma miała swoich faktorów. Zamiast nich do Lwowa wysłano krewnego, co świadczy o znaczeniu tego miasta dla wspomnianego przedsiębiorstwa¹⁵.

Kupcem był też niewątpliwie Konrad Kremer, który przyjął lwowskie prawo w 1575 r. Wspierał go w tym pochodzący ze znakomitej rodziny krakowskiej Piotr Fogelweder, ławnik sądu wyższego prawa magdeburskiego na zamku krakowskim¹⁶.

Prestiżową pozycję w środowisku lwowskich kupców i znaczny majątek osiągnął Marek Scharfenberger Ostrogórski, który tamtejszym obywatelem został w 1597 r., dobiegając już trzydziestego roku życia. Wnuk wybitnego drukarza Marka Scharfenbergera (zm. 1545), skoligacony z Tanigelami, należał do ścisłej elity Krakowa. We Lwowie ożenił się z Zuzanną, córką rajcy doktora medycyny Pawła Kampiana. Handlował on sukcesem i solonymi oraz suszonymi rybami. Już w 1603 r. został przedstawicielem kupców w trzecim ordynku, czyli w kolegium czterdziestu mężów (quadragintavirat). Zadomowił się dobrze we Lwowie, nabył tam liczne nieruchomości, a jego syn Wojciech Szarfenberger był podobnie jak ojciec członkiem quadragintaviratu, a nawet przez krótki czas stał na jego czele¹⁷. Do urzędu rajcy doszli pochodzący z Krakowa Jerzy Wojnar (od 1480 obywatel, 1481–1488 ławnik, 1488–1521 rajca) i Hieronim Zapała (od 1542 obywatel, 1543–1549 ławnik, 1549–1576 rajca). Zwraca uwagę ich awans do władz niemal natychmiast po przyjęciu prawa miejskiego. W moim przekonaniu mieszkali oni w mieście już wcześniej, a do przyjęcia obywatelstwa skłoniła ich właśnie szansa na wejście w skład ławy sądowej¹⁸.

¹⁰ Album. 2005, nr 734; Kapral M. 2008, nr 467.

¹¹ Album. 2005, nr 2025; Noga Z. 2008a, s. 292–299; Noga Z. 2011, s. 29; zob. Kapral M. 2008, nr 174, 193, 529, 558.

¹² Album. 2005, nr 2344; Grin-Piszczek E. 2012, nr 128.

¹³ Album. 2005, nr 2434; Kapral M. 2011, s. 206; Noga Z. 2008c, nr 103.

¹⁴ Album. 2005, nr 2575.

¹⁵ Bieniarzówna J. 1994, s. 482–483.

¹⁶ Album. 2005, nr 2937.

¹⁷ Biedrzycka A. 2010–2011, s. 96–97.

¹⁸ Album. 2005, nr 1024, 2050; Kapral M. 2008, nr 131, 176; Hul O. 2013, s. 58.

Obywatelstwo Lwowa uzyskało także dwóch aptekarzy. W 1536 r. niejaki Marcin, zięć wpływowego rajcy lwowskiego Walentego Augustynowicza¹⁹. Natomiast w 1569 r. Hieronim Guintenberg, o którym niewiele wiadomo²⁰. Z innego typu źródeł wynika, że w tym samym roku wywodzący się z Krakowa aptekarz Jerzy ożenił się we Lwowie z krakowianką Małgorzatą, co daje podstawę do przypuszczenia, że mieszkał tam na stałe²¹.

Przedstawiona tu lista kupców krakowskich przyjętych do prawa lwowskiego nie jest z pewnością pełna. Brakuje m.in. zasiadających w organach kolegialnych: Piotra Melczera, ławnika (1382–1385), rajcy w 1387 r.; Piotra Folmara, ławnika (1384), rajcy (1399–1410); Augustyna Gemelicha, ławnika (1419–1425), rajcy (1425–1426); Mikołaja Zarogowskiego, ławnika (1479–1482), rajcy (1482–1487), syna członka rady krakowskiej o takim samym imieniu²². Brak też potomków rajców krakowskich: Jana, syna Kaspra Gengnera (zm. 1502); Jana, syna Mikołaja Karła (zm. 1507); i Jana, syna Jana Krupki (zm. 1530)²³. Nie wiadomo, czy obywatelem Lwowa był Jerzy, syn rajcy Pankracego Guttetera (zm. 1531), którego ojciec osadził tam ok. 1526 r., w domu należącym ongiś do Jana Bonera²⁴. W każdym razie Jerzy Gutteter mieszkał tam długo i dopiero w 1539 r. przeprowadził się do Krakowa, gdzie założył wielką spółkę kupiecką z Schillingami, zaś ukoronowaniem jego kariery był awans do rady miejskiej (w 1551 r.), w której pozostał aż do śmierci w 1565 r.²⁵ Miejsce Jerzego we Lwowie zajął jego syn Stanisław Gutteter, po którym też nie ma śladu w rejestrach przyjęć do tamtejszego prawa miejskiego²⁶. Niewykluczone, że w relacjach handlowych ze Lwowem Gutteterowie posługiwali się również fakturami. Wiadomo bowiem, że w 1559 r. lwowskie obywatelstwo uzyskał Marcin Nipko z Proszowic „famulus domini Gutteter” (za poręczeniem ławników Jana Scholcza i Mateusza Sochy). Inny z faktorów Kaspra Guttetera Jerzy Kesler musiał zdobyć we Lwowie silną pozycję, skoro gdy przyjmował tamtejsze obywatelstwo, był już żonaty z Dorotą Wilczkówną, należąca do znakomitej rodziny lwowskiej. Brak informacji, kiedy obywatelstwo Lwowa uzyskali Leander Gutteter i stryjeczny brat Kaspra — Augustyn Gutteter²⁷.

Napływ kupców lwowskich do Krakowa był mniejszy. Wiadomo, że w badanym okresie prawo miejskie przyjęło tam co najmniej trzynastu z nich. W 1481 r. uzyskał je ze wsparciem wybitnych krakowian Marcina Bełży i Kaspra Parchwicza Maciej Nitecz, by jednak po piętnastu latach z niego zrezygnować i powrócić w 1496 r. do Lwowa. Był on chyba niespokojną duszą, skoro w 1500 r. znów przeniósł się do Krakowa, tym razem już na stałe²⁸. W 1494 r. krakowskim obywatelem został niejaki Jorg, syn Kaspra złotnika, który zaczynał karierę zawodową jako postrzygacz sukna²⁹. Kolejne potwierdzone przypadki przyjęcia obywatelstwa Krakowa przez kupców lwowskich znamy z lat: 1529 (Szczęsny Russeck), 1530 (Joachim Merker), 1531 (Adrian Hornich) i 1533 (Jan Cosnar)³⁰. Nie wyróżniali się oni ani majątkiem, ani skalą prowadzonych interesów. Inną pozycję miał pochodzący z elity lwowskiej Stanisław Scholcz, za którego w 1544 r. poręczyli wójt krakowski Jerzy Morsztyn i ławnik Jan Krupek, a sam lwowianin zobowiązał się, że w ciągu roku nabędzie w mieście dom i ożeni się³¹. Dodam,

¹⁹ Album. 2005, nr 1887.

²⁰ Album. 2005, nr 2752.

²¹ Kniha. 2017, nr 1755.

²² Kapral M. 2011, s. 205; Kapral M. 2008, nr 20, 30, 67, 126, 355, 359, 401, 465.

²³ Noga Z. 2003a, s. 106–107.

²⁴ Noga Z. 2003a, s. 107.

²⁵ Noga Z. 2003a, s. 107–108.

²⁶ Noga Z. 2008b, s. 432.

²⁷ Album. 2005, nr 2482, 3027; por. Noga Z. 2003a, s. 109.

²⁸ Księgi. 1913, nr 7982, 8798, 9098.

²⁹ Księgi. 1913, nr 8731.

³⁰ Księgi. 1993, nr 1235, 1363, 1452, 1615.

³¹ Księgi. 1993, nr 2262.

że inny z Szolczów — Marcin — przyjął krakowskie prawo miejskie w 1587 r., a rok później uczynił to także Melchior Scholcz³². Można się domyślać, że posiadanie krewnego w Krakowie sprzyjało decyzji o wyborze tego miasta na miejsce zamieszkania. W przypadku innej rodziny osiadły tam w 1592 r. Jan Gelasinus był zapewne wsparciem dla Stanisława Gelasinusa, któremu obywatelstwo nadano w 1598 r.³³ Niekiedy takie wsparcie oferowali wpływowi miejscowi mieszczanie — np. za Andrzeja Wurchela, syna Sebalda poręczyli w 1598 r. rajcy krakowscy Jan Spigler i Antoni Franczkowicz (Frączkowiec)³⁴. Ten ostatni wywodził się ze Lwowa. W Krakowie został przyjęty do prawa w 1581 r., szybko zdobywając znaczącą pozycję, skoro już w 1592 r. był ławnikiem, a w kolejnym rajcą. Specjalizował się w handlu suknem. Utrzymywał ścisłe związki ze Lwowem, a jedną z córek — Barbarę — wydał za Jana Wolfowicza, ławnika lwowskiego. Znakiem jego sukcesu materialnego i rosnącego prestiżu było nabycie kamienicy przy krakowskim Rynku (obecnie 44A). Zmarł on w 1612 r., a jego piękne epitafium, przedstawiające rajcę w otoczeniu licznej rodziny, zdobi zewnętrzną stronę absydy kościoła Mariackiego³⁵.

Powyższe zestawienie nie oddaje intensywności kontaktów handlowych pomiędzy obu miastami, które utrzymywano do schyłku średniowiecza i przez cały wiek XVI³⁶. Nie ograniczały się one tylko do udziału krakowskich mieszczan w jarmarkach lwowskich. Krakowianie świadczyli we Lwowie usługi bankierskie, posiadali nieruchomości i otwierali tam własne kantory kupieckie³⁷. Poza wymienionymi już rodzinami warto wspomnieć jeszcze o Szwarcach, a także o rajcach krakowskich Mikołaju Koźli (zarządzającym salinami na Rusi), Janie Spiglerze, Pawle Biertułtowskim i Wolfie Kleinie³⁸. Pozycja lwowskich kupców w Krakowie była nieporównywalnie słabsza.

Migrowali nie tylko kupcy, ale i rzemieślnicy. Wśród nich największą bodaj grupę zawodową stanowili złotnicy. Obywatelstwo Lwowa przyjął w 1410 r. krakowianin Wojciech złotnik, który w następnym roku wydzierżawił od władz miejskich tamtejszą topnię srebra³⁹. Następnie w 1417 r. do lwowskiego prawa przystąpili Niclos Gros i Stanisław Oczko⁴⁰. Po nich nastąpiła długa przerwa, bo dopiero w 1595 r. obywatelem Lwowa został Jan Moszkiewicz (Moskiewicz). Był on synem Andrzeja Moskwy (Moscowita), który osiedlił się w Krakowie, gdzie w 1545 r. rozpoczął naukę rzemiosła w warsztacie Jana Czymmermana i w 1562 r. już jako mistrz złotniczy uzyskał prawo miejskie. Był przedsiębiorczy, co wywoływało niechęć u konkurentów z cechu. W 1595 r. został oskarżony o to, że swoje produkty miał oferować na sprzedaż Żydom. Te zatargi cechowe były zapewne jedną z przyczyn przeniesienia się jego syna — również złotnika — do Lwowa, gdzie właśnie powstał samodzielny cech złotników. Jan Moszkiewicz został jednym z trzydziestu mistrzów tego rzemiosła zrzeszonych w korporacji. Natomiast sam Andrzej Moskwa pozostał w Krakowie do śmierci⁴¹. Kolejnym krakowskim złotnikiem, który uzyskał lwowskie obywatelstwo, został w 1602 r. Aleksander Gilik, syn już wówczas nieżyjącego chirurga krakowskiego Grzegorza Gilika i jego małżonki Agnieszki⁴².

³² Księgi. 1994, nr 928, 1024.

³³ Księgi. 1994, nr 1304, 1596.

³⁴ Księgi. 1994, nr 1822.

³⁵ Corpus. 1987, s. 113–114; Księgi. 1994, nr 565; Noga Z. 2003b, s. 307; Follprecht K., Noga Z. 2008, s. 169.

³⁶ Kiryk F. 1998, s. 14–15.

³⁷ Zob. liczne wzmianki w: Kniga. 2020.

³⁸ Noga Z. 2003a, s. 105.

³⁹ Album. 2005, nr 110; zob. Łoziński W. 1912, s. 59.

⁴⁰ Album. 2005, nr 313, 316.

⁴¹ Album. 2005, nr 3385; Księgi. 1993, nr 3421; zob. Łoziński W. 1912, s. 735; Pietrusiński J. 2000, s. 195.

⁴² Album. 2005, nr 3540, 3603.

Przenoszenie się podwawelskich złotników do Lwowa nie dziwi, ponieważ w obu ośrodkach były to liczne grupy zawodowe, utrzymujące ze sobą żywe, chociaż z powodu naturalnej konkurencji między nimi, nie zawsze przyjazne stosunki⁴³. Lwów należał do najważniejszych rynków zbytu dla złotników z małopolskiej stolicy. Dekret króla Stefana Batorego z 10 czerwca 1578 r. otworzył możliwość bezpośredniej sprzedaży krakowskich wyrobów złotniczych we Lwowie i lwowskich w Krakowie. Krakowscy przedstawiciele rzemiosła złotniczego regularnie przybywali do Lwowa na jarmarki, szczególnie ten organizowany w dzień św. Agnieszki. Wiadomo, że w 1597 r. oferowali tam swój towar krakowianie Łukasz Niedźwiedz, Jakub Młodzianowski. Handlowali tam też m.in. Jan Łabętek, Jerzy Scharfenberg, Marcjan Piaskowski, a także wygnańcy z Burgundii — kalwiniści Grzegorz Blanc i jego syn Antoni zwany Francuzem — którzy w Krakowie znaleźli schronienie⁴⁴.

Natomiast tylko nieliczni lwowianie-złotnicy przenieśli się na stałe do Krakowa. Prócz wspomnianego już Kaspra mamy jeszcze informację z 1606 r. o Jakubie Soszyczu⁴⁵. Możemy przypuszczać, że złotnikiem był także Andrzej Stano ze Lwowa, za którego ręczył w 1499 r. złotnik Marcin Marcinek. Większa liczba tych rzemieślników przenoszących się z Krakowa do Lwowa oddaje tendencję opisaną dla środowiska kupieckiego. To cech krakowski zdominował te relacje. Świadczy o tym także i to, że w badanym okresie co najmniej siedemnastu uczniów przybyło ze Lwowa na naukę rzemiosła złotniczego. W 1485 r. Stanisław Bierun przyjął do swojego warsztatu pochodzącego stamtąd Jakuba Litwę na cztery i pół roku⁴⁶. Następnie w 1512 r. rozpoczął u niego sześciolletnią naukę młodzieniec imieniem Ludwik⁴⁷. Niemal w tym samym czasie (1511–1513) złotnictwa uczył się u Hieronima Brennera Jerzy⁴⁸. Od 1517 r. lwowianin Joachim terminował przez siedem lat u Jakuba Fettera, a Feliks Neuburger kształcił od 1518 r. Jakuba Pieldusa (aż osiem lat)⁴⁹. Nieco później, w 1522 r. sześciolletnią naukę u Andrzeja Prusa rozpoczął Wawrzyniec, przenosząc się z czasem do warsztatu Macieja Matyska, który był znany wśród przybyszów ze Lwowa. Od 1510 r. uczył się u niego przez pięć lat Melchior, a kilka lat później inny lwowianin niejaki Michna spędził w jego warsztacie sześć lat⁵⁰. Dwóch lwowskich uczniów miał Andrzej Marcinek — najpierw (od 1532 r.) Jana Duchnę, a potem (od 1540 r.) Sebastiana, syna Marcina Krzyżaka⁵¹. Z kolei Marcin Siedmiogrodzki w 1542 r. przyjął ucznia Sebastiana na dwa lata za poręczeniem Marcina pisarza miejskiego we Lwowie⁵². U rajcy krakowskiego Daniela Chrobberskiego uczył się od 1558 r. Szymon Knoth ze Lwowa⁵³. Trzy lata później, w 1561 r. jego krajan Jan Spaczker trafił do warsztatu Piotra Swieszkowica i spędził tam cztery lata. W tym samym czasie Włoch Cezar de Seronis kształcił Jana Myksa. W 1563 r. Mikołaj Paczoska ujednał Kaspra Wernera ze Lwowa również na cztery lata⁵⁴. Podobno złotnictwa w Krakowie uczył się także niejaki Grzegorz Ostafowicz Rusin, mimo że nie był katolikiem⁵⁵. Niemal wszyscy uczniowie nie sprawiali większych kłopotów i ukończyli

⁴³ W XV–XVI w. pracowało we Lwowie ponad 100 złotników, natomiast w Krakowie co najmniej 150 mistrzów złotniczych; Łoziński W. 1912, s. 59–84; Pietrusiński J. 2000, s. 33–37.

⁴⁴ Prawa. 1885. s. 786; Łoziński W. 1912, s. 17; Pietrusiński J. 2000, s. 572.

⁴⁵ Księgi. 1994, nr 2244.

⁴⁶ Pietrusiński J. 2000, s. 665.

⁴⁷ Pietrusiński J. 2000, s. 556.

⁴⁸ Pietrusiński J. 2000, s. 268.

⁴⁹ Pietrusiński J. 2000, s. 225, 285.

⁵⁰ Pietrusiński J. 2000, s. 398, 503, 505.

⁵¹ Pietrusiński J. 2000, s. 170.

⁵² Pietrusiński J. 2000, s. 565.

⁵³ Pietrusiński J. 2000, s. 219.

⁵⁴ Pietrusiński J. 2000, s. 215, 625, 662.

⁵⁵ Łoziński W. 1912, s. 82. Nie ma o tym informacji w źródłach krakowskich.

naukę rzemiosła. Jedynie Jan ze Lwowa, który terminował ok. 1515 r. u Jerzego Zatorskiego, został przez swojego mistrza oskarżony o wykonywanie pracy w warsztacie bez wiedzy przełożonego⁵⁶. Z przedstawionego zestawienia wynika, że pochodzący ze Lwowa uczniowie rzemiosła złotniczego byli w XV–XVI w. stale obecni w Krakowie.

Rzemieślnicy innych zawodów ściągali pod Wawel rzadziej. Spośród pochodzących ze Lwowa rękodzielników z branży metalowej odnotowano dwóch ślusarzy: Jerzego Borgwerda (1478) i niejakiego Jana (1505)⁵⁷. W 1584 r. obywatelem Krakowa został konwisarz Jakub Węgrzyn⁵⁸. Niewiele o nich wiadomo, w odróżnieniu od nożownika Bartłomieja Synowca, mieszczanina krakowskiego od 1597 r., który sam wprawdzie nie awansował w hierarchii cechowej, ale jego rodzina związała się na długo z tą korporacją, skoro w latach 1654–1655, 1661–1662, 1665, 1668, 1670 starszym cechu nożowników był Andrzej Synowiec, jakiś jego potomek⁵⁹. Trzy lata po Bartłomieju, w 1600 r. prawo miejskie przyjął inny nożownik Jan Tadajewski⁶⁰.

We Lwowie osiadło natomiast trzech krakowskich iglarzy: Serafin, syn Kaliksta Radwańskiego (1561), następnie Jan Noskowicz (1599) i Andrzej Rychlik (1601)⁶¹, a ponadto dwóch kowali — Jerzy Ax (1412) oraz Szymon Hubiński, syn Błażeja i Zofii (1602) — ślusarz Jorg Worubesz (1471), konwisarz Jan Cichy (1533) i nożownik Szymon Guga (1598)⁶².

W przypadku rzemieślników branży skórzaney przewagę liczebną mieli krakowianie osiadli we Lwowie. Wśród nich wyróżniali się kuśnierze, o których wiadomo, że zajmowali się nie tylko wytwórstwem, ale przede wszystkim handlem skórami, a ten rodzaj wymiany towarowej pomiędzy Lwowem a Krakowem był bardzo rozwinięty⁶³. Już w 1414 r. przeniósł się tam na stałe Niclos Newman, przy którym wprawdzie nie podano zawodu, ale to, że ręczył za niego przed radą kuśnierza, wskazuje na bliskie związki z tą branżą⁶⁴. Trzy lata później obywatelstwo uzyskał Mikołaj Thormer, rok po nim Antoni Kursner, w 1541 r. Jan Tumbarski, a w 1573 r. Jan Kukła, który jeszcze w tym samym roku ożenił się we Lwowie z wdową Dorotą Lebkową, a trzy lata później był jednym z przywódców buntu pospólstwa przeciwko radzie miejskiej⁶⁵. Obywatelami Lwowa stali się również garbarze: Hannes Jancze (1481), Benesius Klug (1534) oraz niejacy Jan (1544) i Zygmunt (1547)⁶⁶. Przeniosło się tam też na stałe czterech szewców: Bartłomiej Słowak (1490), Jan Braun (1494), Grzegorz Turski (1558) i Adam, który uzyskał obywatelstwo w 1559 r. razem z innymi szewcami: Filipem ze Starego Sącza, Janem Kulą z Pińczowa i Wojciechem Korzowiczem z Łącka (wsi klarysek starsządeckich)⁶⁷. Do prawa lwowskiego przyjęto także kilku miechowników. W 1565 r. wyróżniono tak Andrzeja Jastrzębskiego, syna krawca Piotra, a przed radą ręczyli zaś mydlarz i zamesznik⁶⁸. W 1591 r.

⁵⁶ Pietrusiński J. 2000, s. 451.

⁵⁷ Księgi. 1913, nr 7769, 9338.

⁵⁸ Księgi. 1994, nr 678.

⁵⁹ ANK, AMK, sygn. 464, s. 325, 607; ANK, AMK, sygn. 465, s. 25, 190; ANK, AMK, sygn. 466, s. 35, 565, 983; Księgi. 1994, nr 1764. Jakis Wawrzyniec Synowiec był starszym cechu powroźników w 1624 r.; ANK, AMK, sygn. 459, s. 341.

⁶⁰ Księgi. 1913, nr 9338.

⁶¹ Album. 2005, nr 2554, 3477, 3513.

⁶² Album. 2005, nr 140, 834, 1822, 3446, 3582, 3603.

⁶³ Kiryk F. 1998, s. 20.

⁶⁴ Album. 2005, nr 208.

⁶⁵ Album. 2005, nr 285, 330, 2035, 2865, 2877; Kniga. 2017, nr 2269; Hul O. 2015, s. 77.

⁶⁶ Album. 2005, nr 1047, 1854, 2105, 2185. Wg H. Weczerki w latach 1405–1426 i 1461–1514 z 1617 nowych obywateli Lwowa 854 pochodziło z Królestwa Polskiego, w tym 510 z Rusi Czerwonej, a 276 z Małopolski; Weczerka H. 1955, s. 513, 516, 524–525. O. Zaiac' powiększył liczbę przybyszów z Małopolski do 392.; Zaiać O. 2012, s. 168.

⁶⁷ Album. 2005, nr 1217, 1289, 2477, 2484.

⁶⁸ Album. 2005, nr 2671, 2742.

obywatelami Lwowa zostali Waclaw Świeboda z Krakowa i Jakub Boliowic z podkrakowskiego Kazimierza (syn chłopca Marcina Bola i Elżbiety ze wsi Królówka pod Bochnią), a w 1599 r. Adam Flarowicz⁶⁹. Ponadto stałe miejsce zamieszkania znalazło we Lwowie dwóch rymarzy (Stanisław Brożek w 1533 r. i niejaki Jan w 1534 r.), czerwonoskórnik (Franczko Schiltus, w 1413 r.), siodlarz (Nicomenleyn, w 1420 r.) i paśnik Matern (1423), który pochodził wprawdzie z Ziębic na Śląsku, ale do Lwowa przybył bezpośrednio z Krakowa⁷⁰. Natomiast w 1534 r. przyjął lwowskie prawo miejskie Stanisław olsternik, czyli rzemieślnik wyrabiający skórzane futerały na broń, stając się jedynym tamtejszym przedstawicielem tej specjalizacji⁷¹. Zestawienie nazwisk rzemieślników branży skórzanej, opracowane na podstawie rejestru przyjęć do prawa miejskiego we Lwowie, jest niepełne. Nie znajdziemy w nim np. Mikołaja Moyszela szewca lwowskiego, który w 1479 r. zakupił parcelę nad Niecieczą w Krakowie i przekazał ją swoim krewnym, co wskazuje na jego pochodzenie z Krakowa⁷².

Natomiast w odwrotną stronę, czyli do Krakowa przeniosło się w badanym okresie aż sześciu szewców — Mikołaj Kopiecz (1496), Jerzy Wayner (1499), Stanisław Burkard (1499), Mateusz Thernca (1533), Jan Czepiga (1596), Marcin Roszek (1544) — a także garbarz Jan (1455), kuśnierz Michał Hass (1575) i barchannik Maciej Bocheński (1601)⁷³. Wśród nich wyróżnił się jedynie szewc Jan Czepiga, który musiał cieszyć się dużym szacunkiem już w dekadę po uzyskaniu prawa miejskiego, skoro wybrano go wtedy po raz pierwszy starszym cechu szewców, a potem dzierżył tę zaszczytną funkcję jeszcze siedmiokrotnie (w latach 1606–1608 i 1613–1618)⁷⁴.

Także spośród przedstawicieli innych branż tylko nieliczni lwowianie osiedli w Krakowie. Byli to m.in. krawiec Piotr Greschil, który uzyskał obywatelstwo w 1487 r. i garncarz Wojciech Piotrowski w 1499 r.⁷⁵ Ten ostatni był przez kolejne sto lat jedynym imigrantem ze Lwowa reprezentującym to rzemiosło, dopiero w 1598 r. inny garncarz — Szymon Wiewiórka — uzyskał obywatelstwo Krakowa (w 1652 r. jednym ze starszych krakowskiego cechu garncarzy był Wojciech Wiewiórkowic)⁷⁶.

Natomiast grupa krakowskich z pochodzenia rzemieślników osiadłych we Lwowie była o wiele liczniejsza. Przeniósł się m.in. kilku krawców. W 1493 r. zamieszkał tam na stałe Marcin Riczko, a w 1537 r. niejaki Sebastian. Krawcem był również przyjęty w 1592 r. Wojciech Chmura z przylegającej do Krakowa Nowej Wsi⁷⁷. Ponadto czterech piekarzy: Stenczel Walach (1473), Andrzej (1534), Józef Gąsiorek (1535) i Szymon Klosz (1548), za którego ręczyli przed radą starsi cechu⁷⁸. Z rzemiosł włókienniczych odnotowano trzech tkaczy: Pawła (1538), Jana Raciborskiego (1560, który już w styczniu 1561 r. ożenił się z Agnieszką z Przedmieścia Halickiego) i Andrzeja Sołtyska (1583), a także dwóch postrzygaczy sukna: Wawrzyńca (1469) i Krzysztofa (1593) oraz dwóch kapeluszników — Jana Dominika z podkrakowskiego Kleparza (1580) i Adama Romanowskiego ze wsi miejskiej Grzegórzki (1598)⁷⁹. W 1585 r. prawo miejskie

⁶⁹ Album. 2005, nr 3272, 3273, 3479.

⁷⁰ Album. 2005, nr 174, 381, 463, 1814, 1850.

⁷¹ Album. 2005, nr 1831.

⁷² Kiryk F. 1998, s. 19.

⁷³ Księgi. 1913, nr 6278, 8800, 8954, 9012; Księgi. 1993, nr 1604, 2223; Księgi. 1994, nr 1682, 1954.

⁷⁴ ANK, AMK, sygn. 456 s. 960, 1127; ANK, AMK, sygn. 457, s. 35; ANK, AMK, sygn. 458, s. 132, 212, 356, 490; Księgi. 1994, nr 1682.

⁷⁵ Księgi. 1913, nr 8326, 9003.

⁷⁶ ANK, AMK, sygn. 463, s. 1304; Księgi. 1994, nr 1781.

⁷⁷ Album. 2005, nr 1269, 1941, 3325.

⁷⁸ Album. 2005, nr 890, 1845, 1885, 2199.

⁷⁹ Album. 2005, nr 789, 1956, 2515, 3069, 3075, 3345, 3450; Kniaga. 2017, nr 711.

we Lwowie uzyskali murarze Jan Zaremba i Sebastian Ciszek⁸⁰. Ponadto osiedli we Lwowie pojedynczy rzemieślnicy innych specjalności: bednarz Filip Botner (1420), rzeźnik Marcin Peschel (1493), stelmach Jan Rozbicki (1548)⁸¹.

Do Lwowa przenieśli się także nieliczni uczeni. W 1524 r. doktor medycyny Stanisław Morancz, który później został rajcą lwowskim, a w 1587 r. magister Kasper Przeździecki, zięć Pawła Jelonka, rajcy lwowskiego⁸². Natomiast w grupie przyjętych do prawa miejskiego w Krakowie znalazły się też kobiety — w 1450 r. Katarzyna Hannosynne, w 1475 r. Agnieszka wdowa po zmarłym kilka lat wcześniej Mikołaju z Wielunia, rajcy lwowskim⁸³. O różnorodnym składzie społecznym migrantów ze Lwowa świadczy i to, że w 1479 r. obywatelką krakowską została słynna prostytutka Katarzyna Ormianka („armeni leopoliensis meretrix”)⁸⁴.

Z przedstawionego przeglądu wynika, że migracje z Krakowa do Lwowa i w odwrotnym kierunku były zjawiskiem stałym i dotyczyły nie tylko kupców, ale w większości rzemieślników rozmaitych specjalności. Uzyskanie obywatelstwa było tylko zwieńczeniem skomplikowanego procesu migracyjnego, do którego dochodziła jedynie część zmieniających miejsce zamieszkania. Trudno jest wychwycić w źródłach migracje etapowe, gdy przybysze osiedlali się poza murami miasta lub mieszkali w nim długo bez obywatelstwa. Tylko w latach 1554–1591 w księdze ślubów lwowskiej katedry łacińskiej odnotowano 111 małżeństw z udziałem krakowian (przeciętnie trzy rocznie), z czego zaledwie cztery, gdy oboje małżonkowie byli krakowian pochodzenia. W przypadku aż 75 ślubów zawierali je mężczyźni przybyli z Krakowa, często z miejscowymi wdowami (25 przypadków). Żenili się oni najczęściej z kobietami pochodzącymi z przedmieść lwowskich Halickiego i Krakowskiego (i tam zapewne mieszkali), ale także z innych miast. Zaledwie przy 28 z nich podano zawód. Wymieniono po trzech piekarzy i szewców, po dwóch kuśnierzy, rzeźników i czapników. W grupie tej znaleźli się też organista, złotnik, krawiec, cieśla, tkacz, kurdybannik, miecznik, ślusarz, słodownik, łąziebnik i pasterz oraz pięciu (zapewne) czeladników (dwóch iglarczyków, piekarczyk, ciesielczyk, mularczyk, szczotkarczyk). Trudno na podstawie samego tylko imienia, nawet przy znajomości zawodu, zidentyfikować ich jednoznacznie z osobami znajdującymi się w rejestrze przyjęć do prawa miejskiego. Skłaniam się jednak ku stwierdzeniu, że nie wszyscy zostali tam odnotowani. Nie ma tam również 32 kobiet rodem z Krakowa (w tym 8 wdów), które wyszły we Lwowie za mąż⁸⁵.

Ruchy migracyjne pomiędzy obu miastami były z pewnością większe, niż uchwycone w analizowanych tu źródłach. Uzupełnianie systematycznie powstających wskutek klęsk elementarnych deficytów demograficznych odbywało się w obu miastach kosztem najbliższej

⁸⁰ Album. 2005, nr 3099, 3101.

⁸¹ Album. 2005, nr 388, 1271, 2196.

⁸² Album. 2005, nr 1652, 3138; Hul O. 2013, s. 58. Nie bierzemy tu pod uwagę pochodzących ze Lwowa licznych studentów ani profesorów Uniwersytetu Krakowskiego, zob. Corpus. 2013–2024; Szelińska W. 1993, s. 549–557.

⁸³ Księgi. 1913, nr 7559, 5938; Janeczek A. 2011, s. 183. Przyjmowanie obywatelstwa Krakowa przez wdowy z innych miast nie było zjawiskiem rzadkim; zob. np. Księgi. 1913, nr 2025, 6280; Księgi. 1993, nr 2052, 2054, 3676.

⁸⁴ Księgi. 1913, nr 7865; Kiryk. F. 1998, s. 38.

⁸⁵ Księgi. 2017, nr 27, 36, 43, 93, 271, 321, 348, 516, 523, 558, 630, 711, 771, 800, 878, 883, 886, 901, 1020, 1144, 1235, 1332, 1333, 1424, 1445, 1527, 1541, 1675, 1681, 1755, 1790, 1792, 1926, 1961, 1978, 1989, 1991, 2050, 2066, 2073, 2077, 2083, 2089, 2099, 2135, 2168, 2239, 2269, 2312, 2341, 2349, 2359, 2450, 2478, 2481, 2503, 2516, 2568, 2604, 2640, 2671, 2759, 2813, 2920, 2944, 2964, 3069, 3087, 3120, 3145, 3283, 3337, 3429, 3463, 3469, 3597, 3656, 3658, 3677, 3701, 3710, 3720, 3763, 3803, 3823, 3990, 4089, 4106, 4108, 4115, 4124, 4132, 4147, 4162, 4238, 4318, 4345, 4374, 4420, 4447–4449, 4516, 4536, 4568, 4619, 4659, 4674, 4678, 4708, 4745, 4800.

okolicy, co w przypadku Krakowa udowodnił Mateusz Wyźga⁸⁶. Dawne studia Aleksego Gilewicza i Hugona Weczerki nad migracją do Lwowa, ostatnio znacznie pogłębione przez Oresta Zaiaca, potwierdzają, że i tam było podobnie⁸⁷.

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

ANK [Archiwum Narodowe w Krakowie], AMK [Akta Miasta Krakowa], sygn. 456–459, 463, 465–466; 3028, 3032.

Źródła i opracowania publikowane

Album. 2005. *Album civium Leopoliensium. Rejestry przyjęć do prawa miejskiego we Lwowie 1388–1783*, 1–2, wyd. A. Janeczek, Poznań–Warszawa.

Biedrzycka Agnieszka. 2010–2011. *Szarfenberger Ostrogórski Marek*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, 47, red. A. Romanowski, Kraków, s. 96–97.

Bieniarzówna Janina. 1994. *Schilling Jerzy*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, 35, red. H. Markiewicz, Warszawa, s. 482–483.

Charewiczowa Łucja. 1925. *Handel średniowiecznego Lwowa*, Lwów.

Corpus. 1987. *Corpus inscriptionum Poloniae*, 8, *Województwo krakowskie*, red. Z. Perzanowski, 2, *Bazylika Mariacka w Krakowie*, wyd. Z. Piech, Kraków.

Follprecht Kamila, Noga Zdzisław. 2008. *Kraków w 1598 r.*, [w:] *Atlas historyczny Polski. Mapy szczegółowe XVI wieku*, 1, *Województwo krakowskie w drugiej połowie XVI wieku*, red. H. Rutkowski, 2, Warszawa, s. 151–202.

Gilewicz Aleksy. 1931. *Przyjęcia do prawa miejskiego we Lwowie w latach 1405–1604*, [w:] *Studja z historii społecznej i gospodarczej poświęcone prof. dr. Franciszkowi Bujakowi*, Lwów, s. 375–414.

Grin-Piszczek Ewa. 2012. *Urzędnicy miejscy Przemysła w XIV–XVIII wieku*, Toruń.

Hul Olha. 2013. *Elita władzy miasta Lwowa w XVI wieku*, „Res Historica”, 35, s. 49–68.

Hul Olha. 2015. *Przywódcy państwa miasta Lwowa w czasie wystąpień przeciwko radzie miejskiej w latach 1576–1577*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F. Historia”, 70, s. 75–97, <http://dx.doi.org/10.17951/f.2015.70.75>

Janeczek Andrzej. 2012. *Listy dobrego urodzenia i dobrej sławy w procedurze nadawania prawa miejskiego Lwowa w XV wieku*, „Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym”, 23, 4, s. 89–116.

Janeczek Andrzej. 2011. *Spis urzędników, księżka zażeń. Z powodu pracy Myrona Kaprala, Urzędnicy miasta Lwowa w XIII–XVIII w., Spisy urzędników miejskich z obszaru dawnej Rzeczypospolitej, Śląska i Pomorza Zachodniego, t. 7: Ziemia ruskie, z. 1: Lwów, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2008, ss. 420, „Studia Źródłoznawcze”, 49, s. 177–186.*

Kapral Myron. 2011. *Kontakty patrycjatu krakowskiego i lwowskiego w średniowieczu i epoce nowożytnej*, [w:] *Elita władzy miasta Krakowa i jej związki z miastami Europy w średniowieczu i epoce nowożytnej (do połowy XVII wieku). Zbiór studiów*, red. Zdzisław Noga, Kraków, s. 201–219.

Kapral Myron. 2008. *Urzędnicy miasta Lwowa w XIII–XVIII w.*, Toruń.

Kiryk Feliks. 1998. *Związki Lwowa z Krakowem w późnym średniowieczu*, [w:] *Lwów. Miasto, społeczeństwo, kultura*, red. H. Żaliński, i K. Karolczak, 2, Kraków, s. 9–39.

⁸⁶ Wyźga M. 2019.

⁸⁷ Gilewicz A. 1931, s. 385; Weczerka H. 1955, s. 511–529; Zaśc' O. 2012, s. 263–168.

- Kniga. 2017. *Kniga šlúbiv latins'koï katedri L'vova 1554–1591 rr.*, wyd. B. Petrišak, L'vivs'ki istorični praci. Džerela, 8, L'viv.
- Kniga. 2020. *Raec'ka kniga mista L'vova (1460–1506)*, wyd. M. Kapral', B. Petrišak, L'viv.
- Król Mateusz, Schmidt Michał. 2015. *Krakowskie libri iuris civilis z lat 1392–1800 na tle zachowanych rejestrów przyjęć do prawa miejskiego w Polsce i wybranych ośrodkach europejskich*, „Kraowski Rocznik Archiwalny”, 21, s. 19–52, <https://doi.org/10.4467/12332135KRA.15.002.15903>
- Księgi. 1913. *Księgi przyjęć do prawa miejskiego w Krakowie 1392–1506. Libri iuris civilis Cracoviensis 1392–1506*, wyd. K. Kaczmarczyk, Kraków.
- Księgi. 1993. *Księgi przyjęć do prawa miejskiego w Krakowie 1507–1572. Libri iuris civilis Cracoviensis 1507–1572*, wyd. A. Kielbicka, Z. Wojas, Kraków.
- Księgi. 1994. *Księgi przyjęć do prawa miejskiego w Krakowie 1573–1611. Libri iuris civilis Cracoviensis 1573–1611*, wyd. A. Kielbicka, Z. Wojas, Kraków.
- Księgi. 2024. *Księgi miejskie z obszaru Królestwa Polskiego (do roku 1600). Katalog*, red. Z. Noga, B. Drzewiecki, Warszawa-Kraków, <https://doi.org/10.12797/9788383680903>
- Kurkowska-Budzan Marta. 2003. *Historia zwykłych ludzi. Współczesna angielska historiografia dziejów społecznych*, Kraków.
- Kutrzeba Stanisław. 1903. *Handel Polski ze Wschodem w wiekach średnich*, Kraków.
- Kutrzeba Stanisław. 1902. *Handel Krakowa w wiekach średnich na tle stosunków handlowych Polski*, Kraków.
- Łoziński Władysław. 1912. *Złotnictwo lwowskie XV–XVII w.*, Lwów.
- Noga Zdzisław. 2003a. *Elita Krakowa i jej kontakty z miastami górnych Węgier oraz ze Lwowem w XVI wieku*, [w:] *Miasta i mieszczaństwo w Europie Środkowowschodniej do połowy XIX wieku*, red. D. Michaluk, i K. Mikulski, Toruń, s. 97–112.
- Noga Zdzisław. 2003b. *Krakowska rada miejska w XVI wieku. Studium o elicie władzy*, Kraków.
- Noga Zdzisław. 2008a. *Glacownie. Z dziejów krakowsko-lwowskiej rodziny mieszczańskiej w XVI wieku*, [w:] *Miasta, ludzie, instytucje, znaki. Księga jubileuszowa ofiarowana profesor Bożenie Wýrozumskiej z okazji 75. rocznicy urodzin*, red. Z. Piech, Kraków, s. 289–298.
- Noga Zdzisław. 2008b. *Rola Krakowa w eksporcie skór w połowie XVI wieku*, [w:] *Historia vero testis terporum. Księga jubileuszowa poświęcona Profesorowi Krzysztofowi Baczkowskiemu w 70. rocznicę urodzin*, red. J. Smołucha i in., Kraków, s. 431–438.
- Noga Zdzisław. 2008c. *Urzednicy miejscy Krakowa, 2, 1500–1794*, Kraków.
- Zdzisław Noga. 2011. *Geografia imigracji do krakowskiej elity władzy w średniowieczu i epoce nowożytnej (do połowy XVII w.)*, [w:] *Elita władzy miasta Krakowa i jej związki z miastami Europy w średniowieczu i epoce nowożytnej (do połowy XVII wieku)*, red. Z. Noga, Kraków, s. 23–32.
- Noga Zdzisław. 2023. *Do Krakowa czy Lwowa? Przybysze z miast województwa sandomierskiego w wiekach od XV do XVI*, [w:] *Historia i dziedzictwo. Księga jubileuszowa z okazji 45 rocznicy święceń kapłańskich i 70 rocznicy urodzin ks. prof. dra hab. Jacka Urbana*, red. R. Tyrała i in., Kraków, s. 141–156.
- Pietrusiński Jerzy. 2000. *Złotnicy krakowscy XIV–XVI wieku i ich cech*, 1, Warszawa.
- Prawa. 1885. *Prawa, przywileje i statuta miasta Krakowa (1507–1795)*, 1, 2, (1507–1586), wyd. F. Piekosiński, Kraków.
- Szelińska Wacława. 1993. *Leopolici w polskiej kulturze naukowej XV–XVI wieku* [w:] *Ojczyzna bliższa i dalsza. Studia historyczne ofiarowane Feliksowi Kirykowi w sześćdziesiątą rocznicę urodzin*, red. J. Chrobaczyński, A. Jureczko, M. Śliwa, Kraków, s. 547–558.
- Weczerka Hugo. 1955. *Herkunft und Volkszugehörigkeit der Lemberger Neubürger im 15. Jahrhundert*, „Zeitschrift für Ostforschung”, 4, 4, s. 506–530, <https://doi.org/10.25627/195544404>

- Wólkiewicz Ewa. 2008. *Migracje do miast średniowiecznych w świetle ksiąg przyjęć do prawa miejskiego*, [w:] *Miasto czyni wolnym. 790 lat lokacji Opola (ok. 1217–2007)*, red. A. Pobóg-Lenartowicz, Opole, s. 43–52.
- Wyrozumski Jerzy. 1980. *Handel Krakowa ze Wschodem w średniowieczu*, „Rocznik Krakowski”, 50, s. 57–64.
- Wyźga Mateusz. 2019. *Homo movens. Mobilność chłopów w mikroregionie krakowskim w XVI–XVIII wieku*, Kraków.
- Zaáč' Orest. 2012. *Gromadáni L'vova XIV–XVIII st.: pravovij status, sklad, pohodžennâ*, L'viv.

Netografia

- Corpus. 2013–2024. Corpus academicum Cracoviense. Elektroniczna baza studentów i profesorów Uniwersytetu Krakowskiego w okresie staropolskim 1364–1780, <https://cac.historia.uj.edu.pl/> (dostęp 20.01.2024).

